

In deze reeks bliken schrijvers vooruit op het grootste aller mysteries: de dood. Zien ze hun eigen sterfscène al voor zich? Vertrekken ze met de pen in de vuist?

HET EINDE

DEZE WEEK:
JONATHAN SAFRAN FOER

De 42-jarige Amerikaan werd in 2005 bekend met de roman 'Extreem luid & ongelooflijk dichtbij' over 9/11. Zijn jongste werk is non-fictie over vegetarisme en de klimaatproblemen.

'Het kan me niet schelen wat ze met me doen eens ik dood ben, al stoppen ze me in de microgolf. *When it's over, it's over.* Een graf heeft ook geen betekenis voor mij. Ceremoniële bezoeken brengen aan iemands laatste rustplaats kan zelfs verwarrend zijn, vind ik. Ik vergelijk het met mensen die meelopen in klimaatmarsen, maar daarnaast niets doen om de klimaatverandering daadwerkelijk te stoppen. Ook naar de begraafplaats gaan kan je zodanig sussen dat je vergeet het hardere werk te doen, het echte rouwen. Voor mij houdt dat bijvoorbeeld in: proberen te leven naar de lessen die je van de overledene kreeg.'

'Ik vertel mijn zonen constant verhalen over mijn grootmoeder, die onlangs stierf, en ik probeer hen de lessen mee te geven die zij mij probeerde mee te geven: vind niets vanzelfsprekend, werk hard, streef ernaar een goed mens te zijn. Ik kan me niet voorstellen dat ik ooit ophoud met hen dat te zeggen.'

'Mijn grootmoeder was de matriarch van onze familie en ik had een zeer hechte band met haar. Haar dood is veruit het grootste verlies dat ik ooit leed en dat veranderde me het voorbije jaar op ingrijpende wijze. Zo ging ik meer nadenken over wat ik waardevol vind en welke levenskeuzes ik maak, en dat is grotendeels waarom ik *Het klimaat zijn wij* schreef.'

'Pas op, ik geloof niet dat het feit dat ik schrijver ben me helpt om om te gaan met de dood. Het gebeurt zelden dat ik zaken uit mijn persoonlijke leven op een rijtje krijg door te schrijven of dat ik ervaringen kan omvormen tot betekenis. Wat me in het geval van mijn grootmoeder vooral hielp, was nabijheid. De laatste drie jaar van haar leven namen mijn ouders haar in huis, waardoor we zeer aanwezig konden zijn tijdens haar ziekte en dood. Voordat de begrafenisondernemer haar kwam ophalen, kon ik zelfs nog wat tijd met haar gestorven lichaam doorbrengen. Ik ben daar zeer dankbaar om, omdat het een soort intimiteit mogelijk maakte, deelname aan het gebeuren ook. Veel dingen in het leven zijn pijnlijk of angstaanjagend, maar dat vind ik geen reden om ze te vermijden. Integendeel, ik wil participeren aan het drama. Daarom hoop ik op een sterfbed, waar ik, omringd door mijn familie, bewust afscheid kan nemen.'

'Ach, eens het zo ver is, voel ik het misschien helemaal anders aan. Op dit moment heb ik, zoals velen wellicht, een vage relatie met mijn eigen sterven. Dat voelt meer als een verhaal dan als iets wat écht gaat gebeuren. We zijn wellicht evolutionair geprogrammeerd om er niet constant mee

© JeRoen Murré

'Naar de begraafplaats gaan kan je zodanig sussen dat je vergeet het hardere werk te doen, het echte rouwen'

bezigt te zijn. Dat zou ons te veel verontrusten en afleiden. Desondanks heb ik momenten dat ik er acuut aan denk, meestal als ik in bed lig of op de sterfdag van iemand die me dierbaar was. Dan kan ik echt overstuur raken, vervuld van angst door het idee ooit niet te meer bestaan, nooit meer perspectief, bewustzijn of gevoelens te hebben.'

'Aan het begin van *Het klimaat zijn wij* beschrijf ik hoe verrast en ontroerd ik was toen het me daagde dat alle leven op aarde met elkaar samenhangt. Mijn adem bevat bij wijze van spreken moleculen die Julius Caesar ooit nog uitademde. Maar al snel voelde ik dat dat idee alleen troost biedt op een intellectuele manier. Helaas ben ik ook een emotioneel wezen en dat kan absoluut nog geen vrede nemen met het feit dat ik ooit dood moet.'

'Ik citeer in dat verband graag de filosoof Franz Rosenzweig. Gevraagd of hij religieus was, zei hij: "Nog niet".'

'Ik ben niet strikt religieus, maar met ouder worden hecht ik wel meer aan rituelen. Het zijn manieren om de tijd te meten die zo ongenadig voortsnel. Vooral door kinderen te krijgen werd ik daar erg gevoelig voor. Tegelijk ben ik van nature nogal achteloos, en dus heb ik structuren nodig die me bewuster maken van die verglijdende tijd.'

'Onlangs organiseerde ik daarom zondags diners met vrienden, maar ik heb ook meer traditionele rituelen, zoals het aansteken van de joodse jaarzeit-kaarsen op de sterfdagen van dierbaren. De joodse leer is nogal goed in ons manieren geven om te gedenken. Zo noemen we onze kinderen meestal naar een overleden familielid. Mijn twee zonen hebben namen die variaties zijn op die van hun overgrootouders, met wie mijn ex-vrouw en ik close waren. Het is een manier om het verlies te integreren in je leven en om de overledenen niet te vergeten.'

'Dat vergeten gebeurt zo natuurlijk. Zelfs na de dood van mijn grootmoeder ging, tot mijn ontsteltenis, het leven snel weer gewoon door. Daarom is het zo nuttig en nodig dat je rituelen krijgt aangeboden om bewust te gedenken. Om iets te doen met je lijf, ook. Zoals mensen vaak roken omdat ze anders niet weten waar hun handen te laten, zo vertellen Joodse rouwrituelen ons wat te doen met ons lichaam op momenten dat we anders alleen maar zouden zijn overgeleverd aan totale verbijstering.'

Opgetekend door Katrien Steyaert